

DAGENS FRÅGOR

Oscar II:s utrikespolitik. Ett egendomligt inslag i sommarens pressdebatt har varit den hetsiga fejden kring ett så föga aktuellt ämne som Oscar II:s utrikespolitik. Dess utgångspunkt, docent Folke Lindbergs artikel i senaste häftet av Historisk Tidskrift, är en samvetsgrann och intresseväckande studie, som fyller ut redan förut kända huvuddrag med en myckenhet nytt källmaterial, främst ur de beslagtagna tyska arkiven, och i flera avseenden ger bilden en rikare nyansering och facettering. Man lägger emellertid på några punkter märke till att författaren knappast utgår från dåtidens egna förutsättningar utan betraktar händelser och personer genom glasögon, som justerats efter den 30 januari 1933 och framför allt efter den 9 april 1940. Bedömningen blir därför här och där något anakronistisk, men artikeln är alltigenom måttfullt och vederhäftigt hållen.

Så är däremot ingalunda fallet med de uppseendeväckande artiklar, som följde i Dagens Nyheter och Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning. Där framträder den anakronistiska värderingen med allra största skärpa. Orienteringen åt Tyskland blir *eo ipso* en förbrytelse, genomförd av kunglig privatdiplomati, och den medvetna eller undermedvetna identifikationen av Bismareks Tyska rike med Hitlers är uppenbar. De verkliga förhållandena voro helt annorlunda. Tyskland på 1870-talet var så långt ifrån en despoti, att det vid Englands sida var den stora rättsstaten bland de dåtida stormakterna, och i vissa avseenden, t. ex. den allmänna rösträtten, var det före sin tid. De överväldigande segrarna över Österrike och Frankrike och den tyska vetenskapens, folkundervisningens och administrationens ledande ställning gjorde Tyskland i många avseenden till 1870- och 80-talens stora mönsterland. Den, som något känner Englands och Frankrikes dåtida historia, vet hur starkt det tyska inflytandet under dessa år var även hos stora folk med lysande och helt annorledes artade traditioner. Den svenska tyskorienteringen — vad man sedan subjektivt må tycka därom — skulle därför förvisso ha kommit även konung Oscar förutan. Den var vidare långtifrån någon specialitet för konservativa kretsar utan gjorde sig förnimbar långt ut på vänsterkanten, ej minst inom arbetarrörelsen och hos en man som Bengt Lidforss. Danmark och Norge visa liknande företeelser; man behöver blott påminna om vissa skeden i Brandes' och Björnsons liv.

Vad sedan den konstitutionella sidan av saken beträffar, hade konungen ända fram till 1885 — den stora kursomläggningen skedde tio år tidigare — ytterst vittgående och mycket formlösa befogenheter på det utrikespolitiska området. Grundlagsändringen 1885 innebar ingen principiell förändring — den kallades också på sina håll en

skenreform — ehuru den stärkte utrikesministerns ställning och ökade ut den s. k. ministeriella konseljen. Att konung Oscars utrikespolitiska verksamhet skulle ha ägt rum i strid med hans ansvariga rådgivares uppfattning, har icke visats och är mycket litet sannolikt.

Det för både konungen och hans utrikesminister (O. M. Björnstjerna) centrala momentet i den utrikespolitiska omorienteringen vid 1870-talets mitt var den latentia faran från Ryssland och uppfattningen, att endast ett närmande till ett starkt Tyskland kunde ge oss någon trygghet därvidlag, sedan av novembertraktatens bägge skyddsmakter Frankrike besegrats och England under den Gladstone-Granvilleska regimen förlorat mycket av sin yttre prestige. Det är uppenbart, att denna bedömning var riktig. Att konung Oscar senare såg åtskilligt i Tysklands utveckling efter 1890 med bekymmer och då kände ökat intresse för England, framgår av Lindbergs studie.

Det är särskilt två moment i Lindbergs uppsats, som uppmärksammas av sensationsskribenterna. Det ena är hans teori, att närmandet till Tyskland även skulle ha förestavats av inrikespolitiska skäl, av tanken, att det skulle innebära »en värdestegring för monarkien och de konservativa samhällsidealen». Det enda stöd, som anföres för denna teori, är ett yttrande av kung Oscar till den tyske generalen Loë 1874. Denne hade polemiserat mot Carl XV:s underskattning av den militära disciplinens betydelse, och konungen svarade: »Ich theile diese Ansicht vollständig, und es ist mein Bestreben, in dieser Beziehung nicht bloss auf militärischem Gebiete sondern überall die Zügel wieder straffer anzuziehn, allein es ist nach den Vorgängen eine schwierige Aufgabe.» Att dessa ytterst allmänt hållna ord — om de äro riktigt återgivna av Loë — inte innebära någon konstitutionell eller politisk deklaration, borde vara tydligt. Om man skall försöka precisera deras innebörd, synes den vara ett hävdande av formernas och disciplinens betydelse (»in dieser Hinsicht») även på det civila området. Uppfattningens riktighet och behövlighet efter »Carl XV:s glada dagar» torde vara svår att bestrida.

Det bör i detta sammanhang erinras om att Oscar II efter dåtida politiska begrepp — och om andra kan det ej vara fråga — ingalunda var »utpräglad konservativ i inrepolitiska och sociala frågor» utan intog en moderat hållning. Vid sitt rådsbord ville han helst se män från riksdagens centergrupper; med högkonservatismen kom han emellanåt i konflikter, t. ex. i tull- och unionsfrågorna; hans mest anlitade förtroendemän voro moderata politiker som O. R. Themptander och J. E. v. Krusenstierna; E. G. Boströms starka ställning hos konungen under 90-talet berodde just på att han inte uppträdde som konservativ partihövding; och i de sociala frågorna visade Oscar II i sin diktamen den 12 oktober 1888 — f. ö. efter samtida tyskt mönster — en framsynthet och reformvilja, som sträckte sig längre än den dåtida svenska riksdagens.

Vad som vållat mest rabalder, med obehagligt återljud i dansk och framför allt norsk press, är emellertid vissa formuleringar i slutet av docent Lindbergs artikel, där det är fråga om de utrikespolitiska

återverkningarna av unionskonflikterna. Dessa formuleringar äro rätt oklara och sakna i motsats till uppsatsen i övrigt all källredo- visning. Detta beror på utrymmesskäl, som i och för sig äro välför- ståeliga, men med den — visserligen svårförutsedda — vändning sa- ken nu tagit, är det onekligen att beklaga, att dessa stycken blivit framlagda i sitt nuvarande odokumenterade skick. Episoden Loë, som nyss berördes, visar, att man ej kan vara absolut säker på att Lind- bergs bedömningar alltid ha full täckning i källornas egen ordaly- delse. Själv har han emellertid mycket riktigt framhållit, att tid- punkten för en vetenskaplig diskussion först är inne, när en kom- pletterande undersökning sett dagen. Vanlig ansvarskänsla borde över huvud taget, med hänsyn till norrmännens ömtålighet och oförmåga att se på unionskonflikterna med historisk objektivitet liksom till den grannliga situationen f. n., ha avhållit vederbörande redaktioner från att ställa till detta oväsen i en sak, om vars verkliga sammanhang och detaljer man alltjämt vet så litet.

Redan på sakernas nuvarande stadium torde det dock ej vara ur vägen att påminna om att det på 1890-talet var den norska vänstern, som var den aggressiva parten, vars machinationer även utanför den skandinaviska halvön unionskonungen hade både rätt och plikt att söka parera. Vad han framför allt befarade, var en rysk interven- tion. Det borde vara klart för var och en, att i 1890-talets maktläge tyskt stöd var av största värde, om det kunde uppnås på villkor, som ej i övrigt voro menliga. Övrigt är Lindbergs uppgift om svenska försök att få till stånd en tysk intervention i unionskonflik- ten även under 90-talets senare hälft. Åren närmast efter 1895 års kris voro ovanligt fridfulla, och i och med Alfred Lagerheims ut- nämning till utrikesminister 1899 upphörde enligt Lindberg själv alla dylika inviter i Berlin. Då återstår egentligen blott flaggstriden 1898 —99, där konung Oscar som bekant intog en vida mera eftergiven ståndpunkt än hans svenska rådgivare. I detta sammanhang kan det vara skäl att lägga märke till en viss motsägelse i Lindbergs egna formuleringar. Medan det i *Historisk Tidskrift* hette, att de svenska framställningarna under 90-talets senare hälft »väl att märka» inte uteslutande togo sikte på eventualiteten av ett ryskt angrepp, skriver han något senare — i festskriften för Nils Ahnlund — att under 90- talets kriser kungahuset, tidvis också »den ansvariga utrikesled- ningen» försökte »utverka en utfästelse om tysk hjälp, i händelse hotet från öster skulle aktualiseras genom en unionsupplösning». Samstämmigheten är som synes långt ifrån fullständig. Det återstår blott att avvakta vidare upplysningar om de tyska källornas vittnes- börd och att noga och utan förutfattad mening pröva såväl deras ordalydelse som deras ursprung, vittnesgillhet och räckvidd.

Spanien och världen. I kanske intet europeiskt land är historien så levande som i Spanien. Intet annat folk lever med i sitt förflutna såsom det spanska. De stora namnen och händelserna äro en realitet även för gemene man. Vid visningarna i Escorial finner man hög

Dagens frågor

och låg, ättlingar av de män och kvinnor, vilkas förfäder äro avporträtterade på väggarna, bredvid brunbarkade spanska bönder, vilkas matsäckskorgar stå uppstaplade i långa rader invid pelarna. Den spanska nationen vägrar stolt och envist att erkänna, att något ändrats sedan den tid, då de spanska vapnen voro fruktade i hela Europa och solen icke gick ned i Karl V:s rike. I spanska byar på den kastilianska högslätten kan man få ett intensivare personligt intryck av medeltiden än kanske någon annanstans på jordklotet.

Man kan kritisera spanjorens hållning och hans kärlek till det förflutna — ehuru de som själva kapat de flesta av trossarna till traditionen icke böra kasta någon sten. Men man kan icke undgå att räkna med detta som en verklig realitet, som starkt påverkar Spaniens hållning i det närvarande.

Alltför ofta ha också utlänningar kritiserat Spanien med ringa kunskaper och ringa förståelse för betydelsen av annan miljö, annat klimat och andra traditioner. Men oavsett detta är spanjoren extremt känslig för kritik, även när denna är hovsam och baserad på obestridliga fakta. Detta är måhända oundvikligt, denna konflikt mellan spanjorens känslighet och utlandets kritiska hållning till många spanska företeelser. Men man upphör aldrig att förbluffas i detta land, vilka psykologiska resultat, som inträtt genom utlandets hållning och i synnerhet Förenta Nationernas bojkott av Franco-regimen.

Intet har så gagnat denna som F.N:s politik, och intet kommer så ofelbart och spontant varje spanjor att reagera dagligen och stundligen som detta. Man kan sitta långa stunder och höra den bittraste kritik emot den sittande regimen från dennas fiender. Men man behöver endast kasta ut ordet F.N. förrän spanjoren i kritikern reser sig och gör klart för en, att så snart utlandet uppträder emot regimen, är han villig att dö för Franco. Ty då är Franco med ens likbetydande med Spanien.

Det skulle vara intressant att veta, hur många av dem som hurrade för Franco vid den jättelika massdemonstrationen i Madrid 1946, då bortåt 500,000 människor voro på benen, som i själva verket voro socialister eller anarkister eller vanliga, allmänt oppositionella. Men de hyllade Spanien och dess statschef, Franco. De skulle ha gjort det samma, om statschefen hetat något annat. Ty när Spaniens ära är hotad, reser sig det spanska folket som en man.

Detta har sagts förut. Men man undgår icke att vid varje besök i Spanien observera, hur allmän denna regel är, och hur litet man i utlandet tycks förstå den.

I själva verket har också den diplomatiska bojkotten av Spanien och dettas utestängande ur F.N. redan för lång tid sedan upphört att ha någon förnuftig mening, om man nu vill förutsätta, att det någonsin haft det. Ett stort europeiskt folk har utsatts för en i dess ögon förödmjukande behandling. Spanjorerna känna sig orätt behandlade. Även om man icke godtager utan reservation deras skäl är det tillräckligt mycket i dem för att man nu med det snaraste borde göra rent hus med den hittillsvarande politiken.

I Madrid resonerar man — och detta i de mest skilda kretsar — på ungefär följande sätt:

Spanien, d. v. s. den segrande Franco-regimen, tog emot hjälp från Tyskland och Italien före april 1939, då inbördeskriget avslutades. Ingen bestrider det. Men vad gjorde exempelvis ryssarna i augusti 1939? Vad politiken under kriget beträffar är den åtminstone omstridd. Franco visade på flera sätt, att han ej gärna såg, att Tyskland och Italien krossades av en koalition, vars dominerande medlem i Europa var Ryssland. Men börjar man inte tycka detsamma i Washington, undrar man i Madrid.

Att ställa Franco-regimen i undantagsställning efter krigets slut och därigenom ställa Spanien i undantagsställning var ologiskt, eftersom detta ingalunda var den enda diktaturen och därtill omöjlig kunde blåsas upp till något hot emot världsfreden, vilket däremot mycket snart efter krigsslutet blev tydligt, att Ryssland var.

Det är lätt att rikta invändningar emot delar av detta resonemang. Men ingen bör längre bestrida, att all logik kräver, att diskrimineringen av Spanien upphör. Icke minst bör detta eftersträvas av dem, som önska se en annan regim i Spanien. Kritik från utlandet kan lätt stärka Francos ställning.

Nu säger kanske någon, att en förändring kommer till stånd i alla fall eftersom Spanien är i ett sådant nödläge f. n., att det måste acceptera utländsk hjälp till varje pris. Men detta skulle fullständigt strida emot den mest elementära erfarenhet av spanskt tänkande. De förändringar, som t. ex. USA önskar uppnå innan en hjälp ges, måste framföras utomordentligt varsamt och diplomatiskt. Annars riskerar man att spanjorerna draga sig ännu mera in i sitt skal och hellre svälta ihjäl än godtaga villkor, som de betrakta såsom oförenliga med Spaniens ära.

»Praktfulla Den lilla ogräsrensning i löpsedelsrabatten, som företogs löpsedlar.» i fjärde häftet av Svensk Tidskrift, framkallade i Expressen, som funnit sig särskilt uppmärksam, ett diskussionsinlägg (den 29 maj) under titeln Praktfulla löpsedlar. Det är en verkligt nöjsam artikel, som väl förtjänar studeras in extenso.

»Der langen Rede kurzer Sinn» kan med en lite illvillig tillspetsning anges sålunda: kvällstidningarnas löpsedlar äro bra och morgontidningarnas inte mindre dåliga! Det skall villigt erkännas, att den *senare* delen av satsen i ett särskilt fall till fullo bevisas genom ett främst i artikeln återgivet faksimile av Stockholms-Tidningens berömda »Är svensken sexuellt undernärd?» (jfr Expressen i höstas: »Är svensken 'sexuellt lat'?»).

Tankegångarna i artikeln må för övrigt lämnas till den intresserades egen prövning. Här skall bara en av roligheterna utplockas och ordagrant citeras: »Vad de ideligen förkättrade kvällstidningarna vidare bör hållas räkning för är att om ett mord är dagens största nyhet, så markeras även detta tydligt på löpsedeln. Det finns även utvägen att 'slå upp' vad som på visst håll kallas en värdig sak och

Dagens frågor

låta mordet få en mera undanskymd plats i den förvisningen att det säljer ändå. Sådant är rena hyckleriet.»

På den punkten skall ännu ett villigt erkännande ges ett par av de förkättrade kvällstidningarna: deras löpsedlar för den 6 juli 1949 hyckla verkligen icke, de »sälja». Expressens »skyltfönster» kan betraktas härnedan.

Ogräsfloran frodas.

Aftonbladet kom denna gången något efter. I eftermiddagsupplagans löpsedel hade inte nyheten kommit in. Det blev alltså en extra kvällsupplaga, affischerad på detta smakfulla sätt:

EXPRESSEN
Onsdagen den 6 juli 1949 Lösnummer 20 öre

Giftmord
18-årig flicka offer för
CYANKALIUM
Fästmannen tog sitt liv
DRAMA efter RELIGIÖST MÖTE

Expressen på badturné
i FLYGPLAN och HELIKOPTER
Strålande bildsidor

Dagens Nyheters tryckeri, Sthlm 1949

AFTONBLADET
Extra 20 öre

ONSDAGEN DEN 6 JULI 1949

4

Kärleks-
DRAMAT
efter frälsningsmöte
18-åriga
flickan förgiftad
i uniform
De kunde inte mer . . .

Aftonbladets Tryckeri, Stockholm 1949.

Professor Simon Papps sabotage. Professor Simon Papp, ledaren för Ungersk-Ameri- kanska Oljeindustri AB, anklagades för någon tid sedan att ha saboterat oljeproduktionen i Lisse i Ungern och dömdes för de därvid begångna handlingarna mot den demokratiska statsordningen till döden genom hängning. Enligt anklagelseskriften hade han under två års tid föranstaltat 11 djupborrningar på sådana punkter, vilka inte gävo ringaste hopp om nya oljefyndigheter. Han skulle inte ha ekonomiskt utnyttjat de vid oljeproduktionen frigjorda gasmängderna och systematiskt strävat efter att utöva ett ur finansiell synpunkt ofördelaktigt inflytande på företagets drift.

Simon Papp var en av de framstående, över hela världen kända och aktade ungerska geologerna, en värdig efterföljare till Böck och Lóczy. Kort före det andra världskrigets utbrott betrodde en koncern av amerikanska intressenter honom ledningen av ett statskoncessionerat företag för exploatering av eventuella oljefyndigheter i Västungern. Papp lyckades inom samma område, där femton år tidigare verkställda engelska undersökningar givit fullständigt negativa resultat, öppna oljefältet vid Lisper. Trots sitt begränsade omfång räckte detta fält till att förse hela landets inre behov, och under krigsåren försåg det landet med oljeprodukter, som annars hade kostat landet betydande materiella uppoffringar. En av landets mest efterblivna och ödsliga trakter förvandlades som genom ett trollslag till en blomstrande kulturareal. Efter krigsslutet utgjorde oljan mer än någonsin landets enda värdetillgång, ett välkommet betalningsmedel, när det gällde att importera oundgängliga livsmedel och maskinell utrustning, att pumpa nytt blod i landets näringsliv.

Oljefältet vid Lisper är av begränsat omfång, varför räntabilitets-synpunkterna spela en särskilt stor roll vid dess exploatering. Den i jorden befintliga oljan kan alltid och under alla förhållanden endast utvinnas till en del, resten får stanna kvar i jorden, då det är dels oekonomiskt, dels tekniskt omöjligt att utvinna den. Det är jordgasen, som driver upp oljan till ytan, i fallet Lisper från ett djup på över 1,000 m. Samtidigt med oljan frigörs även stora mängder jordgas ur brunnarna, vilket gör att gastrycket oavbrutet avtar. När trycket sjunkit under en viss gräns blir följden, att oljan inte längre pressas upp till ytan utan får pumpas upp. Nästa fas är att oljan inte ens kan utvinnas genom pumpning. Därför är det av största betydelse, att oljan och jordgasen ständigt hållas i sådan balans, att gastrycket tryggas.

I Lisper togs denna uppgift mycket allvarligt. Med hjälp av en oerhörd kraftig kompressorläggning pressades en betydande del av den befriade jordgasen åter ned i jorden, vilket gjorde att gastrycket aldrig minskade mer än absolut oundgängligt. Man tillät heller aldrig en hejdlös uppumpning av oljan och därmed följande hastigt avtagande av gastrycket. De av Papp framlagda ovedersägliga geologiska och tekniska fakta gjorde, att till och med tyska arméledningen gång på gång avstod från sina krav på en forcerad utvinning. Även krigstidernas ungerska regeringar stodo troget bakom honom och stödde honom i hans strävanden att försvara Lisperns produktion.

Efter kriget fingo dock både tekniska och ekonomiska synpunkter vika för det allmännas katastrofbetonade och oundvikliga krav. Oljebrunnarna öppnades fullständigt, man pressade fram så mycket olja, som någonsin möjligt för att ila till de svältande och plundrade städernas hjälp. Resultatet blev att gastrycket snabbt minskade. Dessutom förstördes under krigets sista skede även kompressorläggningen, varigenom det blev så gott som omöjligt att återbörda gasen till jorden. Papp påpekade gång på gång, att rovdriften oproportionerligt avkortade oljefältens produktionstid, och att man nu när som

helst kunde vänta sig, att det ena eller andra bäckenet helt och hållet sinade. Men man tog ingen notis om fackmannens protester utan sammanfattade i stället följderna av rovdriften i en anklagelseskrift mot honom. Brotten mot demokratin skulle bevisas av det faktum, att oljeproduktionen i Lispe från tidigare 80—100,000 järnvägsvagnar sjunkit till knappt 55,000 järnvägsvagnar under år 1947. En av anklagelsepunkterna säger vidare: »Papp underlät att sörja för ett fullständigt utnyttjande av de i samband med oljeproduktionen frigjorda gasmängderna». Nu är det ju självklart, att tillvaratagandet av jordgasen kräver särskilda och mycket kostsamma anordningar. Den bör i fjärrledningar föras till större konsumentmarknader, i detta fall till Budapest. Byggandet av en sådan långdistansledning kräver betydande investeringar med lång amorteringstid, som knappast kunde anses föreligga vid ett oljefält av Lispes begränsning. Därför åtog sig inte heller huvudstaden Budapest — utan att därför anklagas för sabotage mot folkdemokratin — att bygga en fjärrledning till Lispe. Enligt anklagelseskriften borde däremot Papp ha ansett det som sin skyldighet att genomföra denna förlustbringande investering.

Anklagelsen talar även om »föranstaltandet av utsiktslösa borrhningar». Nu är det ett faktum att Simon Papp alltid siktat på vederbörligt konstaterade, verkligen förefintliga underjordiska oljefyndigheter och även i förvånansvärt många fall lyckades nå fram till dem. Forskningar genom djupborrning kräver framför allt fackkunskap, omsorg och sinne för saken, men turen spelar därvidlag som på så många håll en icke föraktlig roll. Sovjetexperterna ha sedan 1945 anställt resultatslösa borrhningar på olika håll i Ungern, utan att därför anklagas för sabotage och försök att störta folkdemokratin.

Simon Papp var en av Ungerns störste välgörare. Hans belöning blev att han släpades till den ekonomiska polisens tortyrkällare, där man på känt sätt framtvingade en enfaldig »bekännelse» och sedan dömde honom till hängning, utan att den civiliserade världen kunde röra ett finger för att rädda eller hjälpa honom i den ojämna kampen. Sovjet fullföljer sitt program med våldets metoder i Ungern och det övriga Europa bakom järnridån.